

HRVATI U KARANTANIJI

(Prilog seobi Hrvata iz Dalmacije u prekosavske krajeve u 7. stoljeću)

1.

Sve do nekoliko godina prije II. svjetskog rata slovenski historičari živo su se bavili osnutkom Karantanije u vezi sa Hrvatima. U tom istom vremenskom razdoblju sa strane pak hrvatskih historičara zapravo su jedini tome dali neki naučni okvir i svoj sud F. Šišić¹⁾ i Vj. Klaić²⁾ i više nitko. Odmah po svršetku II. svjetskog rata od slovenskih historičara prvi se je ponovo indirektno i potpuno kratko pozabavio ovom problematikom M. Kos,³⁾ a onda u dva navrata i B. Grafenauer. U prvoj svojoj radnji,⁴⁾ štampanoj u istom zborniku, gdje je bio izašao i Kosov rad, i on se je samo kratko osvrnuo na ovo pitanje. Ali je zato šest godina nakon toga sve to mnogo detaljnije razradio uz citiranje ogromne literature u svojoj vrlo opsežnoj studiji „Ustoličevanje koroških vojvod in država karantanskih Slovencev“.⁵⁾ U tome nije za njim zaostao Lj. Hauptmann. On se je u svojoj posebnoj studiji⁶⁾ ponovno vratio na svoju omiljenu tematiku, kojom se uporno bavio i o čemu je dosljedno pisao dugi niz godina još prije navedenog rata. Unatoč toga u najnovijoj knjizi M. Kosa „Zgodovina Slovencev“⁷⁾ nisu začudo spomenuti Hrvati u vezi s osnutkom Karantanije ni jednom riječi, iako je pri kraju ove knjige baš taj istaknuti slovenski historičar naveo brojnu literaturu o navedenom problemu.⁸⁾ Kako je ovo pitanje od velike važnosti ne samo za slovensku već i hrvatsku historiju, vrijedno je da se njime ponovno pozabavimo i s one strane, kojoj su slovenski historičari posve-

1) Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara, Zagreb 1925, 277, 299, 390.

2) Hrvati i Hrvatska. Ime Hrvat u povijesti slavenskih naroda. Zagreb² 1930, 13—18.

3) Slovenska naselitev na Koroškem, Koroški Zbornik, Ljubljana 1946, 50.

4) Država karantanskih Slovencev, Koroški Zbornik, 92, 93, 97, 99—101.

5) Ljubljana 1952, str. 624.

6) Staroslovenska družba in obred na knežjem kamnu, Ljubljana 1954.

7) Ljubljana 1955.

8) o. c., 365—367.

tili možda najmanje pažnje. Time će se još više pooštriti problematika o tom pitanju, proširena nekim novim podacima i pretpostavkama, koje će izazvati da naši pozvani naučni radnici još jedamput stručno progovore i izreknu svoje kritičke sudove, a ne da se ovo pitanje ostavlja samo da lebdi u zraku i da ga se bez razloga smatra historijskim torzom.

2.

Mi znamo prilično detaljno odakle i kamo su Slaveni provaljivali na Balkan tokom 6. i u prvoj polovici 7. stoljeća, i to iz savremenih izvora. Ali to ne vrijedi i za Hrvate, o kojima opširno prvi govori tek Konstantin Porfirogenet, pisac iz prve i početka druge polovice 10. stoljeća. Stoga možemo mirne duše reći da možda nijedan izvor nije zadao i ne zadaje još i danas toliko glavobolje našim naučnim radnicima, a napose historičarima, koliko ovaj car-pisac. Ukoliko je on malo, više ili potpuno vjerodostojan za ovaj ili onaj događaj, to nam pokazuje upoređivanje savremenih izvora s njegovim navodima. Samo tih je izvora ili vrlo malo ili su pak oni mnogo škrtiji vijestima od Porfirogeneta. Ima međutim u ovoga pisca i takvih podataka, za koje on pretstavlja jedini izvor, te onda samo stoji do nas hoćemo li mu i u kolikoj mjeri vjerovati ili ne. Jedan od takvih podataka predstavlja upravo vijest, u kojoj stoji, kako se od Hrvata, koji su došli u Dalmaciju, odijelio jedan dio i taj je osvojio Ilirik i Panoniju, te da su i oni imali samostalnog arhonta, koga su slali radi prijateljstva arhontu Hrvatske.⁹⁾ Razumljivo

⁹⁾ „... Ἀπὸ δὲ Χρωβάτων τῶν ἐλθόντων ἐν Δαλματίας διεχωρίσθη μέρος τι, καὶ ἐκράτησε τὸ Ἰλλυρικὸν καὶ τὴν Παννονίαν. εἶχον δὲ καὶ αὐτοὶ ἄρχοντα αὐτεξούσιον, διαπεμπόμενον πρὸς τὸν ἄρχοντα Χρωβατίας κατὰ φιλιαν...“ (F. Rački, Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia, MSHSM VII, Zagrabiae 1877, 271). J. Lucius prevodi ovaj pasus na latinski ovako: „At a Croatis, qui in Dalmatiam venerunt, pars secessit, et Illyricum tenuit, atque Pannoniam, habebantque etiam ipsi Principem supremum qui ad Crobatiae tantum Principem, Amicitiae ergo, legationem mittebat“ (De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex, Vindobonae 1758, 45, 46), dok Rački: „At a Chrobatia, qui in Dalmatiam venerunt, pars quaedam secessit, et Illyricum atque Pannoniam occupavit. Habebantque et ipsi principem supremum, qui ad Chrobatiae tantum principem amicitiae ergo legationem mittebat“ (o. c., 271). A. Pavić prevodi to: „... Ostali Hrvati ostaše kod Frandjije, a podložni su (tamo danas) Otonu velikome kralju Frandjije i Saske; ali i od tih Hrvata odcijepi se čest jedna te oblada Ilirikom i Panonijom. I ovi imahu samosvojna arhonta, šaljući si s arhontom Hrvatske tek prijateljske poruke“ (Cara Konstantina VII. Porfirogenita de administrando imperio glave 29—36, Zagreb 1906, 52), N. Tomašić: „... Od onih se pako Hrvata, koji dodoše u Dalmaciju, odijeli jedna čest i obladaše Ilirikom i Panonijom. I ovi imahu samosvojnog arhonta, koji tek šiljahu prijateljske darove arhontu Hrvatske...“ (Život i djela cara Konstantina VII. Porfirogenita, Vjesnik hrv.-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskog arhiva XX/1 i 2, Zagreb 1918, 76, 77), Hauptman na slovenskom jeziku: „Od Hrvatov pa, ki so prišli v Dalmacijo, se je odcepil en del in zavladal Iliriku in Panoniji; tudi ti so imali samosvojega arhonta, ki je menjal prijateljske darove z arhontom Hr-

je da je to bio onaj dio Hrvata, koji su po Porfirogenetu prvo osvojili Dalmaciju od Avara, nakon što su ih ondje pobijedili.¹⁰⁾ Istom su dakle sada ti Hrvati krenuli u Ilirik i Panoniju, kojima su i zavladała. Nas sada zanima prije svega, na što je mislio Konstantin Porfirogenet pod Ilirikom i Panonijom? Na ovo pitanje gotovo je nemoguće odgovoriti. Ipak ću pokušati da — makar i zaobilaznim putem — kažem o tome bar nešto približno. Tomašić iznosi, kako Banduri, pozivajući se na Luciusa, kaže da Konstantin Porfirogenet ovdje pod Ilirikom razumije Dalmaciju, a pod Panonijom zemlju između Save i Drave¹¹⁾ (Pannonia Savia, Interamnina). Pavić (p. 29, op. 4) drži da car pod tim misli zemlju, koja se nalazi između Kupe i Mure. Međutim, zaključuje Tomašić, Porfirogenet sam spominje Ilirik u svom djelu „de themat.“ II, 1 (Patrol. p. 116, Ed. Bon. p. 47), pozivajući se na Hieroclov Synekdemosis,¹²⁾ da make-

vatske“ (Lj. Hauptmann, Prihod Hrvatov, Buličev Zbornik, Zagreb—Split 1924, 541), a onda na hrvatskom: „Od Hrvata pak, koji su došli u Dalmaciju, otepio se jedan deo i zavladao Ilirikom i Panonijom, i ti su imali samostalnog arhonta, koji je izmjenjivao prijateljske darove s arhontom Hrvatske“ (Lj. Hauptmann, Dolazak Hrvata, Zbornik kralja Tomislava, Zagreb 1925, 121, 122). F. Šišić prevađa da se „od Hrvata, koji su došli u Dalmaciju, odijeli jedna čest, da osvoji Ilirik i Panoniju, a imadžahu i oni samosvojna arhonta, koji je s arhontom Hrvatske podržavao prijateljskih veza“ (o. c., 277), a A. Sovre na slovenskom: „Od Hrvatov, ki so prišli v Dalmacijo, se je del odcepil ter zavladał nad Ilirikom in Panonijo. Tudi ti so imeli samovlastnega arhonta, ki je pošiljal arhontu Hrvatske darove zastran prijateljstva“ (J. Rus, Kralji dinastiji Svevladičev, Ljubljana 1931, 194). Grégoire prevađa tak ž isječak na francuski jezik ovako: „Des Croates qui se sont rendus en Dalmatie s'est détachée une branche qui a occupé l'Illyricum et la Pannonie. Eux aussi avaient une prince indépendant, entretenant une correspondance amicale avec le prince de Croatie“ (H. Grégoire, L'Origine et le Nom des Croates et des Serbes, Byzantion XVII, Baltimore 1945, 92), dok ga R. J. H. Jenkins u engleskom prevodu donša ovako: „From the Croats who came to Dalmatia a part split off and possessed themselves of Illyricum and Pannonia; they had sovereign prince, who used to maintain friendly contact, though through envoys only, with the prince of Croatia“ (Constantine Porphyrogenitus de administrando imperio, ed. G. Moravcsik, Budapest 1949, 143). U knjizi „Historijska čitanka za hrvatsku povijest“ (I. Uredio J. Šidak, Zagreb 1952, 6), donesen je i taj odlomak po N. Tomašiću (s nekim manjim ispravcima), koji glasi: „... Od onih pako Hrvata, koji dodoše u Dalmaciju, odijeli se jedna čest i ovlađaše Ilirikom i Panonijom. I ovi imahu samosvojnog arhonta, koji tek šiljaše prijateljske darove arhontu Hrvatske ...“, dok B. Grafenauer to prevodi: da se od Hrvata, koji su došli u Dalmaciju, odijelio jedan dio i zavladao Ilirikom i Panonijom, a i oni su imali samostalnog arhonta, koji je također slao arhontu Hrvatske darove u ime prijateljstva, interpretirajući na svoj način ovaj odsječak i iznoseći da se ovaj „izvještaj odnosi samo na Pannonsku Hrvatsku“ (Prilog kritici izvještaja Konstantina Porfirogeneta o doseljenju Hrvata, Historijski Zbornik V/1—2, Zagreb 1952, 14, 10, 30, 31), te čak i suviše nauverljivo dokazujući da je ovo interpolirani dodatak i da je ta interpolacija u vezi sa širenjem hrvatske države za kralja Tomislava (gl. B. Grafenauer, Prilog . . . , HZ V/1—2, 30, 31; isti, Vprašanje konca Kocljeve vlade v Spodnji Panoniji, Zgodovinski Časopis VI—VII, Ljubljana 1953, 174). U samom izvoru dakle radi se o arhontima, koji su bili slani, a ne o darovima, što je velika razlika.

¹⁰⁾ F. Rački, o. c., 270, 271.

¹¹⁾ J. Lucius, o. c., 46.

¹²⁾ Na ovo se poziva i Rački (o. c., 271).

donska tema spada pod Ilirik. No to je Istočni Ilirik, nadodaje Tomašić.¹³⁾ Po Račkome Panonija se spominje u c. 25. de admin. imp. p. 111 i de thematib. lib. II, p. 56. Povezujući s time i citat iz Hieroclove knjige (p. 393), zaključuje Rački da je Porfirogenet pod Panonijom podrazumijevao savski i srijemski dio, a pod Ilirikom susjedni kraj.¹⁴⁾ Pavić (p. 29, op. 5) drži, nadodaje tome Tomašić, da car misli na „Pannonia inferior“ među Rabom, Dunavom i Savom i na zapadu štajerskom zemljom, u kojoj bijaše „dux inferioris Pannoniae Liudevit“.¹⁵⁾ Šišić piše da pod Panonijom, koju car-pisac navodi, treba razumjeti zemlju između Save i Drave, a pod Ilirikom, u rimskom smislu, onu zemlju, koja se — obuhvatajući i Dalmaciju — širila na sjever i istok do Save i Drine.¹⁶⁾

Što se dakle ima razumijevati pod Ilirikom, a onda i Panonijom u rimsko doba, te u razdoblju od 6. do druge polovice 10. stoljeća? Još 10. g. poslije naše ere Ilirik je podijeljen na Panoniju (ona je pokraj 1. stoljeća obuhvatala Ugarsku, dio Donje Austrije i Štajerske, gotovo cijelu Kranjsku, Hrvatsku i Slavoniju) i Dalmaciju (ona se prostirala od Raše do albanske rijeke Mata i od Jadranskog mora do Kolubare i Ibra). Za Trajana se dijeli Panonija na Gornju ili Zapadnu i Donju ili Istočnu, a za Dioklecijana su sada četiri Panonije, Dalmacija i dva Norika ušla u panonsku dijecezu, kasnije zvanu Zapadnim Ilirikom¹⁷⁾. Iako Prokopije vrlo često spominje Ilirik, a samo u dva navrata Panoniju i u jednom „postojbinu Noričana“,¹⁸⁾ ne može se iz njega ipak nešto točnije doznati o tome, koje su se zemlje u 6. stoljeću pod tim izrazima krile. Ista je stvar u vezi s Ilirikom i kod ostalih bizantinskih pisaca iza Prokopija (Agatijas,¹⁹⁾ Menandar Protiktor, Teofilakt Simokates). Oni prilično općenito govore o tome, a tako i papa Grgur I,²⁰⁾ koji također zna samo da su postojale i dalje Panonije. Kud i kamo je u tome izdašnija „Cosmographia Anonymi Ravennatis“,²¹⁾ koja navodi ne samo Gornju²²⁾ i Donju Panoniju, već i onu t. zv. „Valeria“, uz koju je bila „Carniola“ ili „Carnech“. Anonimni pisac II. knjige t. zv. „Miracula s. Demetrii“ (negdje možda druga polovica 7. stoljeća) pod Ilirik stavlja obje Panonije (od kojih je jednoj nekoć bilo središte Sirmij), obje Dacije, Dardaniju i

¹³⁾ o. c., Vjesnik ... XX/1 i 2, 76.

¹⁴⁾ o. c., 271.

¹⁵⁾ o. c., Vjesnik ... XX/1 i 2, 76, 77.

¹⁶⁾ o. c., 277, 462.

¹⁷⁾ F. Šišić, o. c., 104, 106.

¹⁸⁾ Procopii Opera omnia III/2, 247, 248, 291, 284 (index).

¹⁹⁾ N. pr. gl. F. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku I, Ljubljana 1902, 36.

²⁰⁾ N. pr. gl. F. Rački, o. c., 232, 235, 238.

²¹⁾ Tobaže sastavljena između 667. i 670. godine.

²²⁾ Za nju zna i Menandar Protiktor (F. Rački, o. c., 228).

t. d.²³⁾ Istom Pavao Đakon nanovo spominje Panoniju, koja je u njegovo doba neposredno graničila s Italijom,²⁴⁾ dok je provincija Norik (Noricum siquidem provincia), koju su tada nastanavali Bavarci, međašila na istoku s Panonijom, na jugu s Italijom, a na sjeveru s dijelom rijeke Dunava.²⁵⁾ Iz t. zv. „Annales Laureshamenses“ pod g. 791. jasno se vidi da tada Italija graniči s Ilirikom. Iza njega je bila Panonija²⁶⁾, pod kojom se u tadašnjim izvorima krije ponekad (791., 793., 795.) t. zv. „Hunia“.²⁷⁾ Razni franački anali i kronike i slično u 9. stoljeće navode općenito Panoniju ili obje Panonije ili pak napose Gornju i onda Donju Panoniju uz bljedju, škrtu i suviše djelomičnu ubikaciju.²⁸⁾ U jednom pak papinskom pismu (14. V. 873.) čak se uočuje „Pannonica dioecesis“ i „totius Illyrici fines“, a u II. polovici 10. stoljeća „tota Norica provincia“ i „tota Pannonia superiori scilicet et inferiori“.²⁹⁾ Interesantno je da i ruski ljetopisac Nestor (12. st.) spominje Ilirik, u koji ubraja čak i Moravsku.³⁰⁾

Na osnovu svega ovoga mi ni sada ne možemo reći što je Porfirogenet zapravo mislio pod Ilirikom, a što pod Panonijom, t. j. koje su zemlje tu bile obuhvaćene u razdoblju, u kome su Hrvati oslobodili navedene pokrajine.

Zbog toga je dozvoljeno domišljavati se i kombinirati na ovaj ili na onaj način, jer za ovaj vremenski period nemamo nijedan savremeni izvor o tome, kako sam već prije naveo, osim ovoga cara-pisca, kratog podacima različite vrijednosti i vjerodostojnosti.

Ako je tome tako, onda se može pretpostaviti da su Hrvati, kada su oslobodili od Avara Ilirik i Panoniju, sigurno dotadašnje gospodare Slavena skućili na vrlo uski dio Panonije, zvane kasnije i „Hunia“. Nadalje su oni tom prilikom automatski oslobodili od istoga neprijatelja osobito one prema zapadu. Jednom riječi može se reći da su oni zaposjeli i jedan dio današnje Slovenije, a to je u prvom redu Karantanija.

²³⁾ F. Rački, o. c., 284, 292. O datiranju tih „Miracula“ gl. F. Barišić, Čuda Dimitrija Solunskog kao istoriski izvori, Beograd 1950, 144, 145; B. Grafenauer, Kronološka vprašanja selitve Južnih Slovanov ob podatkih spisa Miracula s. Demetrii, Zbornik Filozofske fakultete II, Ljubljana 1955, 29, 39—53.

²⁴⁾ F. Kos, o. c., I, 168, LXVIII, 222, 223, 69.

²⁵⁾ G. Vettich, Paolo Diacono, studi, Archeografo Triestino NS XXII/2, Trieste 1898—1899, 54.

²⁶⁾ „... Pippinus filius eius de Italia transmisit, ipse introivit Illyricum, et inde in Pannonia...“ (F. Kos, o. c. I, 309).

²⁷⁾ F. Kos, o. c. I, 310, 311, 321, 325—327.

²⁸⁾ F. Rački, o. c., 305 (803.); F. Kos, o. c. II, Ljubljana 1906, 17, 18 (803.), 40 (811.), 48 (818.), 26 (820.), 113 (849.), 181 (876.), 233 (894.), 235 (896.).

²⁹⁾ F. Kos, o. c. II, 163 (873.), 341 (973.).

³⁰⁾ F. Šišić, o. c., 181.

3.

Samo je ovdje sada jedno pitanje. Da li je ime Karantanija u 7. stoljeću u savremenim izvorima zaista postojalo, kako se je to dosada mislilo, ili ne? Po mome mišljenju nije, a evo i zašto. Jedini, koji je spominje u tom stoljeću, je Ravenski anonim u svom djelu „Cosmographia“. Kada je to djelo i kako do nas došlo? F. Kos piše da ga je anonim sastavio između 667. i 670. godine, i to na osnovu starih izvora. Ovdje je on prikazao geografske prilike kakve su bile u doba Rimljana, a također i u anonimovo doba.⁸¹⁾ Šišić stavlja ovog anonima čak u 8. stoljeće,⁸²⁾ a Grafenauer donosi da je isti u sredini 7. stoljeća, na osnovu izvora iz istočnogotskog doba, opisao sjeverozapadnu talijansku granicu.⁸³⁾ U „Der Grosse Brockhaus“⁸⁴⁾ stoji da je taj geograf bio rodom iz Ravene i da je živio u 7. stoljeću. Napisao je na grčkom jeziku navedeno djelo, koje je sačuvano u latinskom prevodu, izrađenom u 9. stoljeću.

Ako sada samo sve ovo kritički promotrimo, morat ćemo se odmah zapitati da li su svi njegovi geografski podaci, napisani u 7. stoljeću, t. j. kada je živio taj anonim? Za nas je napose važno ono što se kaže ondje u pogledu Karantanije. Na jednom mjestu „Cosmographia“⁸⁵⁾ donosi i ovakav pasus: „... inter Carontanos, et Italiam, inter patriam Carnium⁸⁶⁾ et Italiam; quod iugum Carnium dicebatur ab antiquis Alpibus Iulia...“.⁸⁷⁾ Pregledajmo sada zapadne izvore, i to najvećim dijelom franačke, iz 7. stoljeća i onda uporedimo s ovim iz anonimom. Što ćemo naći? Da u tom stoljeću ni jedan drugi izvor ili pisac ne donosi izraz „Carontanos“ ili čak sličan, već samo „Sclavi“ ili „Winidi“. Istom Pavao Đakon, langobardski pisac iz 8. stoljeća, prvi kaže u svom djelu i ovo: „... Arnefrit... fugiit ad Sclavorum gentem in Carnuntum, quod corrupte vocitant Caran'anum...“. Annales s. Emmerani Ratisponen. maioros (748—823) pod 772. godinom imaju „Carentanus“.⁸⁸⁾ U jednoj ispravi od 5. II. 816. stoji „... Carniensi...“, u drugoj od 817. „... Carentanos...“, a u trećoj od 27. XII. 819. čak „... de Karantana provincia...“.⁸⁹⁾ Annales Fuldenses (680—

⁸¹⁾ o. c. I, 221, LXVIII.

⁸²⁾ o. c., 441.

⁸³⁾ Ustoličevanje..., 405, 406.

⁸⁴⁾ IV, Leipzig 1930, 182.

⁸⁵⁾ Potrebno je svakako da se ponovno kritički provjeri vrijednost ovog djela za naše krajeve i stavi njegovu vjerodostojnost na pravo mjesto.

⁸⁶⁾ U „Geographica“ Guidonis Pisani, koji je dovršio to djelo 1119. godine, služeći se većinom anonimom iz Ravene (F. Kos, o. c. I, str. LXXIII), stoji: „... inter Carantanos et Italiam, inter patriam Carnuntum et Italiam...“ (F. Kos, o. c. I, 228).

⁸⁷⁾ F. Kos, o. c. I, 228.

⁸⁸⁾ F. Kos, o. c. I, 219, LXV, 279.

⁸⁹⁾ F. Kos, o. c. II, 45, 47, 54.

901)⁴⁰⁾ pod 820. donose „... per Carantanorum provinciam...“⁴¹⁾, a tako i Annales regni Francorum (741—829)⁴²⁾ pod istom godinom imaju uz to i izraz „... per Carantanos...“, a pod 826. „... Carantanorum provinciam...“, dok Vita Hludowici imperatoris auctore anonymo „... Carantanorum...“, a u ispravi od 26. I. 830. čak „... de genere Carontania Sclavianorum,“ u drugoj pak od 19. VI. 831. „... provintia Carantana...“, a u trećoj od o. 860. „... de Carintania...“. I dok Annales Fuldenses imaju pod 861. „... Carantani...“, a pod 863. „... Carantanis... in Carinthia...“, u ispravi od 6. I. 864. stoji „... in Karantano... de Karantana...“, a u Vita s. Ruperti iz 873. „... Carentanorum...“. U Conversio Bagoariorum et Carantanorum, sastavljenoj u istoj godini kada i navedena Vita, stoji čas „... Quarantanis...“ ili „... Caruntanis...“, te „... Quarantanas...“, „... Carantanorum...“ i „... Quarantanos...“. U ispravi od 9. IX. 878. piše „... Carentaniae...“, a u Annales Fuldenses pod 884. stoji „... Carentam...“, u onoj pak od 19. III. 888. „Carentano...“, u drugoj između 891. i 893. godine „... Carantano...“, a u trećoj od 29. IX. 895. piše čak „Charanta...“ dok u četvrtoj od 31. VIII. 898. „... Charentariche...“⁴³⁾.

Prema mome mišljenju 1) Ravenski anonim nije imao u svom djelu napisano „Carontanos“. 2) Karantanci se ne spominju prvi puta u 7., već tek od II. polovice 8. stoljeća dalje. 3) Onaj, također anonimni, prevodilac „Cosmographia“ na latinski jezik, umetnuo je u 9. stoljeću ovaj izraz, kada je Karantanija kao takova već bila dobro poznata. 4) Jednom riječju sva pojedina južnoslavenska plemena kriju se još u 7. stoljeću samo pod općim i zajedničkim imenom „Sclavi“ ili „Winedi“ ili „Winidi“, a istom od II. polovice 8. dalje počinju se pojedina plemena posebno nazivati u izvorima.

4.

Uz ovo je čvrsto povezano, iako indirektno, uz ovu radnju još jedno pitanje, koje treba svakako raščistiti prije nego nastavim dalje iznošenje argumenata o navedenoj temi. Naime da li je u 7. st. uistinu mogla postojati t. zv. „marca Vinedorum“ i da li je tada bio ondje knez Valuk. U t. zv. Fredegarovoj „Chronicon“ stoji kako se je 631. godine bugarski knez „... Alcious cum septinientis viris et uxoris cum liberis, qui

⁴⁰⁾ F. Kos, o. c. I, str. LXV.

⁴¹⁾ F. Kos, o. c. II, 57.

⁴²⁾ F. Kos, o. c. I, str. LXXVII.

⁴³⁾ F. Kos, o. c. II, 26, 57, 72, 73, 57, 91, 93, 136, 137, 142, 146, I, 239, LXXI, LXXX, 207, 327, II, 172, I, 271, 296, 357, 263, II, 184, 205, 215, 229, 234, 238.

in marca Vinedorum salvatus est. Post haec cum Wallucum ducem Winedorum annis plurimis vixit cum suis⁴⁴⁾)

Što se iz ovog pasusa⁴⁵⁾ odmah uočuje kao nonsens? To je izraz „marca“, jer se on zapravo prvi puta javlja u ovakvom značenju riječi u franačkim izvorima za Karla Velikog, i to u Annales Einhardi pod g. 788. kao „marcam Foroiuliensem“, a u Annales regni Francorum pod istom godinom kao „fines vel marcas Baioariorum...“⁴⁶⁾ ili „... in Marcha Bajoariae atque Italiae...“⁴⁷⁾ Inače po Du Cangeu još 722. godine „Charta Bertradae“ ima izraz „marca“. No to ovdje znači nešto različito od gornjeg izraza, kako se to jasno vidi iz teksta donesenog u bilješki.⁴⁸⁾ Prema tome je onaj pasus u t. zv. Fredegarovoj „Chronicon“ od „qui...“ do uključivo „... cum suis...“ naprosto mnogo kasnije napisan, iako F. Kos donosi da je Krusch dokazao da su ovo djelo sastavljala dva glavna pisca i da je upravo IV. knjigu od poglavlja 40—90 napisao o. 658. drugi sastavljač,⁴⁹⁾ dok M. Kos to pobija u pogledu godine i dodaje, citirajući B. Kruscha, da je to pisao neki Burgundac 642. godine. Međutim još 1918. bugarski historičar V. J. Zlatarski u svome djelu „История на българската държава прѣзъ срѣднитѣ вѣкове I“ (118—121) ustvrdio je da je ovaj stavak o knezu Alcioku u Fredegara dodatak kasnijeg austrazijskog kontinuatora i da je ime ovog kneza moglo ući u Fredegarovu kroniku pod uplivom Pavla Đakona ili kakvog njegovog izvora. Ovu svoju tvrdnju dokazuje Zlatarski i time što taj pasus nemaju Gesta Dagoberti I regis Francorum, napisana u prvoj četvrtini 9. stoljeća (o. 800—835), koja preuzimlju iz Fredegara vijest o Bugarima, ali ne poznaju ovaj zaključni stavak o Alcioku i njegovom bijegu u marku Slovenaca. Jednom riječi njemu Alciocus kod Fredegara nema sa Alzekom u Pavla Đakona nikakve veze i posve je izmišljena osoba. Iznoseći ove Zlatarskove prigovore M. Kos se je napose pozabavio tim pitanjem i pokušao da ih obesnaži. U prvom redu on kaže da je poglavlje o Alcioku napisao neki Burgundac o. 642. godine, a ne neki kasniji austrazijski kontinuator, kako to hoće Zlatarski, jer se ovaj nije nikako mogao služiti Pavlom Djakonom, koji je pisao svoju povijest Langobarda čitavih 130 godina kasnije. Prema Kosovoj tvrdnji upravo ovo poglavlje o Alcioku spada, ako ga se pažljivo pregleda, po svojem stilu i konceptu u okvir burgundskog pisca iz o. 642., te o kakvom drugom autoru ne

⁴⁴⁾ F. Kos. o. c. I, 209.

⁴⁵⁾ Ovaj bi pasus trebalo ponovno pogledati i sa paleografske strane kako izgleda u sačuvanim najstarijim prepisima Fredegarove kronike.

⁴⁶⁾ F. Kos, o. c. I, 300, 302.

⁴⁷⁾ Du Cange, Glossarium mediae et infimae latinitatis V, Niort 1885, 265.

⁴⁸⁾ ... Deinde per Melina Suso aqua ... usque ad ab Winardu curte usque ad illa Marca qui nobis obtingit ... (Du Cange, o. c. V, 264).

⁴⁹⁾ F. Kos, o. c. I, str. LXXII.

može biti ni govora. Nadalje Kos prilično neuvjerljivo pokušava da opovrgne Zlatarskov prigovor da je ovaj pasus o navedenom knezu kasniji dodatak, jer ga nemaju Gesta Dagoberti, time, što on kaže da ima Cod. Parisinus Lat. nr. 10910, koji je od svih Fredegarovih kodeksa daleko najbolji i napisan u 7. ili 8. stoljeću, moguće pred 715. „torej pred postankom Gesta Dagoberti“ (? : S. A.), o Alcioku i o Bugarima, koji su otišli u marku Slovenaca. To isto imaju i mlađi kodeksi, koji su napisani moguće u 8., a najkasnije u 9. stoljeću.⁵⁰⁾ I dok je Zlatarski, kako vidimo, ispravno posumnjao u ovaj Fredegarov pasus o Alcioku, za koji kaže da je dodatak kasnijeg austrazijskog kontinuatora, a u navedenu je kroniku ušao pod uplivom Pavla Djakona ili kojeg njegovog izvora, M. Kos odbacuje sve to a limine i kaže da je to po Kruschu nastalo 642. godine od burgundskog autora. Ako međutim malo bolje pogledamo, opazit ćemo da stvari stoje potpuno drugačije. Naime Krusch je samo dokazivao, više na osnovu općenitih razloga i ne ulazeću u samu bit, kritiku i stil pojedinih većih ili manjih dijelova ili čak poglavlja ove kronike, da su pojedine knjige i njena poglavlja nastala u razmaku od 624. do 658. godina. Ali je pri tome zaboravljeno reći da do nas ova kronika nije došla u originalu već u nekoliko prepisa. Jedan od najboljih, po Kosovom mišljenju, predstavlja već navedeni Codex Parisinus, koji je napisan u 7. ili 8. stoljeću, moguće pred 715. godinom, a drugi mlađi su pisani moguće u 8., a najkasnije u 9. stoljeću, a ima ih i iz 10., 11. i 15. stoljeća.⁵¹⁾ Međutim najstariji je napisan najraniji sredinom kraja 8. stoljeća ili bolje rečeno za vladavine Karla Velikog, a nikako prije, a evo još i zbog kojeg vrlo jednostavnog razloga. Naime izraz „marca“ kao „dežela“, kako to prevodi F. Kos,⁵²⁾ ili B. Grafenauer naprosto „marko“⁵³⁾ ili „krajino“,⁵⁴⁾ javlja se zapravo u izvorima tek za vladanja Karla Velikog, koji je prvi ustrojio ovakve vrste maraka. Ako se sada ponovno pogleda u citirani tekst ovog pasusa iz t. zv. Fredegarove „Chronicon“, onda se može zaključiti da je u prvotnoj izvornoj verziji naprosto glasilo samo ovako: „... Alciocus cum septinientis viris et uxoris cum liberis salvatus est.“ Time otpadaju i sva domišljavanja da se je pod „marca Vinedorum“ krila Karantanija. Isto tako i da je prvi njen knez bio Valuk! Ovo se naime ime, po Kruschu, pojavljuje u četiri sačuvana kodeksa Fredegarovog teksta, od kojih je najstariji Heidelberški iz 9. stoljeća, kao Walduco, a u nekim drugima Wallucus.⁵⁵⁾

⁵⁰⁾ O bolgarskem knezu Alcioku in slovenskem knezu Valuku, Šišičev Zbornik, Zagreb 1929, 251—254.

⁵¹⁾ M. Kos, O bolgarskem knezu . . ., Šišičev Zbornik, 253, 254.

⁵²⁾ o. c. I, 209, bilj. 2.

⁵³⁾ Ustoličevanje . . ., 474.

⁵⁴⁾ Zgodovina slovenskega naroda I, Ljubljana 1954, 132.

⁵⁵⁾ M. Kos, O bolgarskem knezu . . ., Šišičev Zbornik, 254, 255.

Znači i u onom Cod. Parisinus tako. No kako je ovo ime u vezi sa „marca“, automatski i ono iz gore navedenih razloga otpada iz ostalog sve dotle autentičnog teksta Fredegarove kronike. Možda je pisac ovog dijela Fredegarove kronike u doba vladavine Karla Velikog znao da tada vlada u Karantaniji knez „Waltunc“;⁵⁶⁾ pa ga je stavio pod gore navedenim iskrivljenim imenom i prebacio ga u 7. stoljeće, jer je sličnost među njima velika. Još nešto. Ta i sam i jedini izvor za imena karantanskih knezova u 8. stoljeću, već navedeni *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* iz II. polovice 9. stoljeća svojim citatom „... Samo nomine quidam Sclavus manens in Quarantanis fuit dux gentis illius...“, koji F. Kos stavlja upravo u 631. godinu,⁵⁷⁾ također isključuje mogućnost da bi Valuk tada mogao biti knez u onoj zemlji, koja se u 7. stoljeću još tako ne naziva!

5.

I još nešto. Oslobođenje Slovenaca od avarskog gospodstva povezuje se uvijek sa Samom i oko toga se je splela ogromna i skoro nepregledna literatura, do koje većeg dijela je čak nemoguće doći. Uz to se drži da se Slovence u latinskim izvorima 6. i 7. stoljeća zove „Sclavi“, „Sclavini“ (Sclavani, Sclaveni) i „Winedi“ (Winadi, Winades.⁵⁸⁾ Sve ovo se može postaviti na svoje pravo mjesto samo onda, ako se oslobodimo bolećivih nacionalno-šovinističkih osjećaja. Poznato je naime da je Jordanes, gotski pisac 6. stoljeća, nazivao sve Slavene „Venethi; Antes, Sclaveni“ ,a u Vita s. Columbani, sastavljenoj u drugoj desetini 7. stoljeća, kriju se Slaveni pod „... Venetiorum, qui et Sclavi⁵⁹⁾ dicuntur...“. U t. zv. Fredegarovoj „Chronicon“ pod 631. godinom se kaže „... Sclavi coinomento Winidi in regno Samone... Samonem regem Sclavinorum... contra Samonem et Winidis... super Wenedus exercitus... in Sclavos... Sclavi... forcium Venedorum... ex genere Sclavinorum... Winidi contra Francos meuerunt, non tantum Sclavinorum fortitudo...“, pod 632. „... exercitum Winitorum... utilitate Winidis...“, pod 633. „... cum Winidi iusso Samone... regnum Francorum contra Winedus...“, pod 634. „... cum exercito Winedorum...“, a pod 641. „... amicitias cum Winidis firmans...“.⁶⁰⁾ Iz ovoga ne možemo zaključivati da je Samo imao veze sa Slovencima i naprečac odlučno tvrditi da se oni u izvorima 6. i 7. stoljeća kriju pod ovakvim imenima, jer su to ipak mnogo općenitije izrazi. Jednom riječi Samo je

⁵⁶⁾ F. Kos, o. c. I, 280, 281.

⁵⁷⁾ o. c. I, 207.

⁵⁸⁾ M. Kos, *Zgodovina Slovencev*, Ljubljana 1955, 41.

⁵⁹⁾ F. Kos ih naziva Slovencima i to ne baš uvjerljivo dokazuje (o. c. I, 192, bilj. 3.).

⁶⁰⁾ F. Kos, o. c. I, 48, LXXIX, 193, 205, 206, 210, 212.

tek preko „*Conversio*“ ušao u vezu s Karantancima,⁶¹⁾ t. j. sa Slovencima, za koje nemamo nikakvih direktnih izvora da su sudjelovali na njegovoj strani u borbi protiv Avara, a onda i Franaka, koji ih tada nisu ni ugrožavali. Znači da su Slovenci imali veze na drugoj strani u doba oslobođenja od avarske vlasti, a to je sa Hrvatima. Nadalje iza Samove smrti, kada se je raspala cijela njegova državna tvorevina, nije nam ništa poznato da bi ta okolnost djelovala u pravcu kolebanja onog saveza Slavena od Karantanije preko Panonije i Ilirika do Dalmacije pod prečutnim vodstvom arhonta Hrvatske ili da bi uslijed toga Avari ili Franci uspjeli osvojiti i jedan dijelić kojeg bilo od ovoga teritorija.

6.

Međutim za to imamo samo izvor Porfirogeneta, koga uopće za to ne možemo kritizirati. Naime, ako uzmemo da je uglavnom vjerodostojan glede dolaska Hrvata u njihovu sadašnju domovinu, gdje su porazili Avare, onda možemo pokušati da zaključimo i to, de su oni oslobodili i Slovence od istog neprijatelja, kojega su pobijedili u Iliriku i Panoniju, i tim pokrajinama onda zagospodarili.

Ako u toponomastici sjevernih krajeva između Save, Drave i Dunava tražimo da li postoji bilo kakva potvrda, pa makar i indirektna, ili barem ikakav trag o tome u ranijem srednjem vijeku, onda ćemo opaziti, da nas on vodi ravno upravo u srce nekadašnje Karantanije. Naime u II. polovici X. stoljeća, dakle u doba vladavine Konstantina VII. Porfirogeneta, prvi puta se u ispravi javlja toponomastički naziv Hrvat⁶²⁾ kao „pagus“ u navedenom teritoriju. Uz to se ovaj izraz u istoj zemlji spominje još u tri isprave⁶³⁾ u ovom stoljeću. Po Du Cangeu pagus znači isprva dio jednog područja, a onda zemlju, komitat, distrikt, pa čak i dukat⁶⁴⁾. Za ovaj naš slučaj F. Kos prevodi taj izraz isprva sa „Hrvaški županiji“, a onda sa „Hrvaškom

⁶¹⁾ F. Kos, o. c. I, 207.

⁶²⁾ Kralj Oto I. daje dvije hube svoga vlastitog posjeda „in loco Zuric ac in *pago Cruuati* (podcrtao: S. A.) et in ministerio Hartuigi . . .“ (F. Kos, o. c. II, 311—31. VII. 954.).

⁶³⁾ Kralj Oto I. daruje svoj posjed, koji je bio „ . . . inter duos montes Curoztou et Coziae a vertice montis Zuuedlobrudo usque ad villam Bulesisc, in proprietatem concessimus in *pago Cruuati* et in ministerio Hartuigi comitis . . .“ (F. Kos, o. c. II, 316—13. II. 961.). Car Oto II. daruje tri kraljevske hube „in villis Lebeniah et Glanadorf et Malmosic ac Buissindorf et Bodpechach in regimine ualdpodonis Hartuichi in *pago Chrouuat* sitas . . .“ (F. Kos, o. c. II, 361—9. X. 979.). Kralj Oto III. daruje „duos mansos in Suarzdorf, Podinauuz, Duchumuzlidorf, Gumulachi et Donplachi nominatis sitos et in *pago Croudi* vocato et in comitato Otgeri comitis tacentis . . .“ (F. Kos, o. c. II, 397—19. VII. 993.).

⁶⁴⁾ Du Cange, o. c. VI, Niort 1886, 93. U dokaz toga evo još i dva primjera iz naših krajeva iz XI. stoljeća: „ . . . regales mansos in *pago His-*

okraju“.⁶⁵) Ujedno stavlja taj predio u okolicu sadašnjeg mjesta Št. Vida i kaže da je on od 954—980 bio pod vlašću grofa Hartvika, a 993. pod nadzorom grofa Otgera. Šišić to zove naprosto „župa Hrvat“ ili „župa Hrvati“. Ona se je, kako piše Šišić, naročito širila oko Celovca na Gosposvetskom polju, te je vjerovatno „da je prva politička slovenečka organizacija djelo tamošnjih Hrvata“.⁶⁶) Klaić piše da u Sjevernoj Štajerskoj, a uz gornju Muru, stoji između Leobena (Ljubna) i Judenburga mjesto zvano Kraubat, koje se spominje često u ispravama od 11. do 13. stoljeća obično kao „Chrowat“ (Chrowat, Chrowath, Crowat, Chrawat), a po Felicittiu postoji tu i istoimeni kraj [1074: decima ad Chrowat ex utraque parte fluminis; 1196: ecclesia s. Georgii ad Chrowat; ecclesia sancti Stephani in Chrowat (Felicetti von Liebenfels M, Ueber die Lage des „Pagus Chrouuat“, Beiträge zur Kunde steiermärkischen Geschichtsquellen 5. Jahrgang, Graz 1868, 103], i zaključuje da se pod „Chrowat“ ima nedvojbeno razumjeti slavensku župu, koja je po svoj prilici dobila svoje ime od slav. plemena, zvanog Chrowat ili Hrvati. Prema svemu, zaključuje Klaić, nema nikakve sumnje da je još u 11—13. st. u Gornjoj Štajerskoj uz Gornju Muru postojala slav. župa „Hrvati“, koja je prozvana po istoimenom plemenu, „što no se je možda još u 6. ili 7. stoljeću ondje naselilo“. U Koruškoj u okolici „Miljskoga“ jezera ima mjesto, koje tamošnji Nijemci zovu Kraut, i to je po Klaiću iskavareno od sredovječkog „Chrowat“, koje se u listinama 11. i 12. stoljeća tako spominje. U izvornoj povelji od 1190. (u celov. muzeju) predstojnica samostana sv. Jurja daje grofu Otonu od Ortenberga „einen Fischbezug von 2 Huben in Chrowat“ (Krones, Die deutsche Besiedlung der östlichen Alpenländer, Stuttgart 1889, 338, n. 75), a čini se da je i u Tirol dopiralo ovo ime. Ali je sigurno da je u staroj Karantaciji u 10. stoljeću opstojala slavenska župa, koja se u spomenicima zove „pagus Crouuati“, i to Klaić bazira na i ovdje citiranim ispravama (954—979). Prema tome je u Karantaciji (Karentani) opstojala od 954—979. slav. župa Chrowat, kojom je vladao u ime njemačkog kralja grof Hartwig. Po Felicittiu, koji je istraživao njen opseg, ona se je prostirala upravo na Gosposvetskom polju i u njegovoj okolini, a pružala se naokolo rijeke Krke i Gline. Na njezinom tlu se nalazio stari rimski Virunum i teritorij današnjeg Celovca, crkva Gospe Svete (Maria Saal, Maria ad Karantam), možda najstarija crkva u današnjoj Koruškoj. U opsegu

irie in villis et castellis subtus nominatis . . . in comitatu Odalrici marchionis . . .“ (Documenta ad Forumjulii, Istriam, Goritiam, Tergestum spectantia, Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria VIII/1 i 2, Parenzo 1892, 9—20. IX. 1064). „ . . . villas . . . in Pago Istria in Marchia Oudalrici Marchionis sita . . .“ (P. Kandler, Codice diplomatico istriano — 7. III. 1067.).

⁶⁵) o. c. II, 311, 316, 361, 445.

⁶⁶) o. c., 277, 299, 300, 277, 300.

te župe uzdizala se i stolica njem. kralja (sedes regalis), kasnije prozvana „civitas Karentana“ (Karnburg, slovenački Krnski grad). Dakle, zaključuje Klaić, župa Chrouuat nalazila se je u političkom središtu starog rimskog Norikuma i sredovječnog Carantanuma, i po tome su i njezini slavenski žitelji, koji su bili bez sumnje Hrvati, imali najodličniji položaj u čitavoj zemlji⁶⁷⁾.

Nakon II. svjetskog rata prvi se je od slovenskih historičara pozabavio tim problemom, kako sam već naprijed spomenuo, M. Kos. On kaže da se predjel između Št. Vida i Trga u 10. stoljeću naziva hrvatski kraj (pagus Chrouat, Crouuti, Crauuti, Crouidi) te da se njegove međe iz povijesnih izvora dadu prilično točno odrediti. Taj predjel je dobio ime od Hrvata, koji su se naselili u Karantaniji po njegovom mišljenju u doba velike seoba iz Zakarpača na Balkan u prvoj polovici 7. stoljeća. Hrvati su naselili i druge predjele i krajeve Koruške, ali su najgušće bili nastanjeni baš u gore navedenom području, koje je zato i dobilo po njima ime. Još i danas, završava Kos podsjeća na Hrvate zaselak Krobathen i ime vrha Krobather Berg kod Glanegga.⁶⁸⁾ Grafenauer u jednoj svojoj radnji isprva piše da se po Hrvatima, koji su se naselili u Karantaniji, prozvao „hrvaški okraj“ zapadno od Krnskog grada između Št. Vida na Glini i Vrbskog jezera. Pričajući i o doseljenju koseza u Karantaniji kaže da su se oni i Hrvati kroz kratko vrijeme stopili sa Slovencima.⁶⁹⁾ U drugoj svojoj radnji isti, iznoseći prilično detaljno razna mišljenja u vezi s doseljenjem Hrvata u Karantaniju, govori i o navedenom Hrvatskom kraju i imenu Hrvat u Koruškoj i konačno kaže da neki momenti podupiru pretpostavku da su Hrvati došli u Karantaniju u prvom valu seobe.⁷⁰⁾ Hauptmann se je u posljednje vrijeme najviše pozabavio, u vezi sa svojom omiljenom temom o kasazima, ovim predjelom u nekadašnjoj Karantaniji, kojega naziva Hrvatska grofija. U prvom redu on je iznio razne teorije o kasazima, pobijajući pojedina mišljenja, koja se kose s njegovim starim pretpostavkama i tvrdnjama, a onda se je posebno pozabavio kasazima „Hrvatske grofije“, kojoj ne samo daje uz obrazloženje taj naziv već pokušava i da joj odredi opseg.⁷¹⁾

Ako se je dakle ovaj „pagus“ širio oko Celovca na Gosposvetskom polju i okolici, onda ćemo vidjeti da se je u istom stoljeću prostirao u istom predjelu i opsegu i „pago Karintriche“.⁷²⁾ To sam zaključio izravno na osnovu upoređivanja prilično skrivenih topografskih podataka iz izvora. Sada je dakle jasno, da

67) o. c., 13—18.

68) Slovenska naselitev na Koroškem, Koroški Zbornik 50.

69) Država Karantanskih Slovencev, Koroški Zbornik, 93.

70) o. c., 31—41, 334—336, 501, 502.

71) o. c., 75—126, 157—160.

72) F. Kos, o. c. II, 364—28. IV. 980.

se — ako ne i prije⁷³⁾ — a onda svakako od iza II. polovice 10. stoljeća ovaj predio zove čas „pagus Cruuat“, a čas „pagus Karintrich“,⁷⁴⁾ t. j. hrvatski ili karantanski kraj ili pak najprije i najispravnije komitat, kako se to vidi iz navedenih izvora toga stoljeća, a i iz one već navedene isprave od 31. VIII. 898.

7.

I.

Kada se je i ovo utvrdilo, može se onda preći izravno na toponomastiku ovog komitata ili kraja, od koje ćemo ovdje iznijeti nekoliko istaknutih primjera. Tada će se i iz toga moći uočiti odakle su ovi Hrvati došli u taj predio, iako J. Mal tvrdi da „krajevna imena v zvezi s Hrvati ne dokazujuje hrvatskih naselbin med Slovenci, ker jih najdemo po vseh slovanskih zemljah.“⁷⁵⁾

Kao prvo mjesto uzet ćemo nekadašnju Tiburniu, Teurniu, gdje danas stoji po F. Kosu selo sv. Petar in Holz nedaleko Spitala. Pri kraju starog vijeka tu je bila biskupija.⁷⁶⁾ Čak je po Grafenaueru norički „dux“ sjedio od početka 6. stoljeća u Teurniji,⁷⁷⁾ a po M. Kosu je ona u II. polovici 5. stoljeća središte nutarnje noričke pokrajine i kao biskupsko mjesto se održalo sve do dolaska Slovenaca.⁷⁸⁾ Kada su, kako piše isti Kos, Slovenci zauzeli o. 590. okolicu biskupije, koja je imala svoje sjedište u Teurniji, i njen biskup bježi pred njima i Avarima u Italiji. Tako je, tvrdi Kos, propala i ova biskupija,⁷⁹⁾ koja se spominje u pismenoj molbi desetorice biskupa bizantinskom caru iz 591.⁸⁰⁾ još pod imenom „Tiburniensi“.⁸¹⁾ G. 873. u „Conversio Bagoariorum et Carantanorum“ nalazimo po prvi puta da

⁷³⁾ Još u *Annales Fuldenses* pod 888. godinom navodi se, kako je car Arnulf iz Tridenta pošao preko Furlanije i slavio Božić u „curtem Corantanam“, t. j. u Krnskom gradu blizu Gospe Svete, sjeverno od Celovca, kako misli F. Kos (o. c. II, 218, 300). U ispravi cara Arnulfa od 31. VIII. 898. spominju se posjedi „in Charentariche in comitatu ipsius consanguinei nostri...“ (F. Kos, o. c. II, 238), koji se nalaze i ne teritoriju kasnijeg „pagus Cruuat“. Ujedno je očito da je ovaj predio komitat. Gl. i F. Kos, o. c. II, 52 (819.), 91 (830.), 146, 147 (864.), I, 357 (873.), II, 234 (895.), 300 (945.), 363 (979.), 369 (983.).

⁷⁴⁾ F. Kos. stavlja da to znači Karantanija (o. c. II, 451).

⁷⁵⁾ B. Grafenauer, *Ustoličevanje* . . . , 33.

⁷⁶⁾ F. Kos o. c. I, 95.

⁷⁷⁾ *Ustoličevanje* . . . , 408.

⁷⁸⁾ *Slovenska naselifev* . . . , Koroški Zbornik, 45.

⁷⁹⁾ *Zgodovina Slovencev*, Ljubljana 1955, 46, 47.

⁸⁰⁾ C. Baronius to pismo datira sa 590. (*Annales ecclesiastici VII, Venetiis 1710, 10—13*), F. Kos sa 591. (o. c. I, 122), a M. L. Hartmann meće ga u kraj 591. ili početak 592. godine (*Geschichte Italiens im Mittelalter II/1, Gotha 1900, 120*).

⁸¹⁾ F. Kos, o. c. I, 122—126.

se ona zove „Liburnia“ sa crkvom.⁸²⁾ Interesantno je da Ravenski anonim, koji je preveden u 9. stoljeću na latinski, piše „... patria quae dicitur Liburnia Tarsaticensis...“,⁸³⁾ t. j. trsatska Liburnija, što znači da je znao i za onu gornju, pa je zbog toga izvršio ovakvu razliku radi raspoznavanja. U ispravi cara Arnulfa od 21. VII. 891. zove se njegov zaselak „Liburna“,⁸⁴⁾ tli kasnije „Lurna“, a onda u ispravi cara Otona II. od 28. V. 974. „Lurno“.⁸⁵⁾ U dvjema ispravama iz prve polovice 11. stoljeća nailazimo na izraze „in valle Lurna“ i „in comitatu Lurniensi“, a u ispravi od 1072. godine ponovno na staro ime „in Liburnia“,⁸⁶⁾ koje se ponavlja i u „Vita s. Virgilio“, nastaloj iz 1181. godine, a i u „Vita Gebhardi“ iz gotovo istog vremena.⁸⁷⁾ Čak i u Unrestovoj „Chronicon Carinthiacum“ iz kraja 15. stoljeća ovo se ime krije pod nazivom „Liburina“.⁸⁸⁾ Po svemu ovome vidi se da je ime Liburnia nastalo istom po dolasku Slavena u ove krajeve. Samo kojih Slavena? Svakako Hrvata baš iz Liburnije,⁸⁹⁾ koja je u Konstantina Porfirogeneta obuhvaćena pod općim pojmom Hrvatska (t. j. Dalmacija.⁹⁰⁾ Oni su onamo donijeli taj toponim, koji je, kako smo vidjeli, uočio već i Ravenski anonim, jer obrnuto, da su ga Slovenci prenijeli na more ne može nikako biti. Time se može već sada ovim malim izvodom djelomično pojačati Porfirogenetovo pisanje o iseljenju Hrvata iz Dalmacije u Panoniju i Ilirik, t. j. indirektno i u navedeni kraj nekadašnje Karantanije.

Drugo je rijeka i mjesto Krka. Ovaj se toponim javlja u ispravama 9. i 10. stoljeća.⁹¹⁾ Ovdje gotovo ne treba ni navesti da i u Hrvatskoj, i to u Dalmaciji, ima istoimena rijeka, uz još onu istoimenu u Sloveniji kraj Brežica.

Daljnji toponim je Ostrovica, koja se nalazila blizu Št. Vida,⁹²⁾ a spominje se u izvorima već od II. polovice 9. sto-

⁸²⁾ „... in Liburnia civitate...“ (F. Kos, o. c. I, 271).

⁸³⁾ F. Kos, o. c. I, 225.

⁸⁴⁾ „... in Sclauinie partibus ad curtem nostram que Liburna vocatur...“ (F. Kos, o. c. II, 22). U istoj listini s istim datumom, no koja je falsificirana po ovoj prvoj, stoji čak: „... in Sclauinie partibus ad curtem nostram que Liburna vulgo Lurna vocatur...“ (o. c. II, 228). Ovaj zaselak (imanje ili dvor itd.) F. Kos ubicira na Lurnskom polju blizu Špitala (o. c. II, 227, bilj. 4).

⁸⁵⁾ F. Kos, o. c. II, 228, 346.

⁸⁶⁾ F. Kos, o. c. III, Ljubjana 1911, 16, 34, 165.

⁸⁷⁾ F. Kos, o. c. I, 271, 269.

⁸⁸⁾ B. Grafenauer, Ustoličevanje..., 135.

⁸⁹⁾ Ta i Annales Einhardi pod 821. godinom zovu hrvatskog kneza Bornu „dux Dalmatiae atque Liburniae“ (F. Rački, o. c, 325).

⁹⁰⁾ F. Rački, o. c., 406.

⁹¹⁾ „... in provintia Carantana in loco videlicet, ubi Curciza in Curcam influit...“ (F. Kos, o. c. II, 98—19. VI. 831.). „... in Carantana in loco vocato Kurca...“ (o. c. II, 147 — 6. I. 864.). „... in regno Carantana iuxta flumen Gurca...“ (o. c. II, 229—između 891. i 893.). Car Arnulf daruje „... in Charentariche... curtem que dicitur Gurca... in Gurcatala...“ (o. c. II, 238—31. VIII. 898.). „... Gurca...“ (o. c. II, 378—7. X. 984.).

⁹²⁾ F. Kos, o. c. II, 135, 473.

ljeća.⁹⁸⁾ Istoimeno mjesto i danas postoji u Lici i Istri, a u Dalmaciji čak i tri. Gora Sikova, koja se javlja samo u ispravi od 9. IX. 878.,⁹⁴⁾ a čiji položaj ne može odrediti F. Kos,⁹⁵⁾ bila je po svoj prilici u okolici Beljaka. U okolici Zadra postojalo je staro selo Sikovo, a spominje se u 11. stoljeću, koje je svakako slično ovom gornjem toponimu. Ono se i danas nalazi istočno od Krmčine i južno od Gorice. Daljnje je mjesto „Rasa“. Ovo se također spominje samo jedan puta u IX. stoljeću,⁹⁶⁾ a M. Potočnik piše da je to stari Ras ili Rož, koji je dao ime cijeloj dolini,⁹⁷⁾ dok F. Kos kaže da je to selo Rožek u Rožnoj dolini u Koruškoj,⁹⁸⁾ t. j. blizu Vrpskog jezera i Celovca. Svakako i ovaj toponim nas podsjeća na rijeku i mjesto Rašu u Istri. Za mjesto „Budistdorf“, koje nalazimo u darovnici kralja Otona I. od 4. VI. 945., F. Kos drži da je to možda sadašnja Bučinja⁹⁹⁾ ves kod Gospe Svete.¹⁰⁰⁾ Kad bi to bila, onda se može ovakav toponim uporediti po sličnosti s onim, koji se nalazio u zadarskoj okolici pod imenom „Bucina“¹⁰¹⁾ ili „Butina“¹⁰²⁾ ili čak „Butina vas“.¹⁰³⁾ Nekadašnji zaselak Ribnica, koji se javlja u jednoj ispravi u drugoj polovici X. stoljeća,¹⁰⁴⁾

⁹³⁾ „... ad Astaruizam ...“ (F. Kos, o. c. II, 135—20. XI. 860.). „... ad sanctum Petrum ad Ostaruizam ...“ (o. c. II, 282—23. V. 927.). „... Ostaruiza ...“ (o. c. II, 378—7. X. 984.). „... Ostaruiza ...“ (o. c. III, 114—8. II. 1051.).

⁹⁴⁾ „... Insuper et montem qui vocatur Sicouua ...“ (F. Kos, o. c. II, 184—9. IX. 878. g.).

⁹⁵⁾ o. c. II, 184, 490.

⁹⁶⁾ „... in loco qui dicitur Rasa ...“ (F. Kos, o. c. II, 202 — između 875. i 883.).

⁹⁷⁾ Vojvodina Koroška I, Ljubljana 1909, 115.

⁹⁸⁾ o. c. II, 202, 486.

⁹⁹⁾ Bučina se nalazi u okolici Šibenika (M. Sabljar, Miestopisni rječnik kraljevinah Dalmacije, Hérvatske i Slavonije, Zagreb 1866, 530), a i kao izvor istočno od Biograda.

¹⁰⁰⁾ F. Kos, o. c. II, 200. Još jedna Bučinja ves nalazi se i u općini Št Rupert pri Celovcu (L. Sienčnik—B. Grafenauer, Slovenska Koroška, Ljubljana 1945, 27).

¹⁰¹⁾ Državni arhiv u Zadru (DAZ) — Spisi zadarskog notara (SZN) Raymondus de Modii (1384—1389) b. I, f. I—29. IX. 1384. — SZN Simon Damiani (1440—1476) b. IV, f. V/5, 226—19. II. 1453. — SZN Johannes de Calcina (1439—1492) b. VII, f. XIII/2, 83—3. VI. 1489.

¹⁰²⁾ DAZ—Arhiv nekadašnjeg samostana sv. Dominika br. 1060—24. VIII. 1339. — T. Smičiklas, Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae XIII, Zagrabiae 1915, 107—109—1361. — SZN Petrus de Serčana (1385—1416) b. I/III, 6—1384. — SZN Johannes de Trottis (1404—1427) b. I, f. III/1—10. XI. 1408. — SZN Simon Damiani b. IV, f. V/12, 251—30. X. 1461. — SZN Gregorius de Bosco (1465—1497) b. II, f. II/1—2. III. 1474.

¹⁰³⁾ S. Ljubić, Dva popisa listina (908.—1782.) glasovitoga manastira sv. Krševana u Zadru, Starine 19, Zagreb 1887, 86—1118. — DAZ — Arhiv grada

Šibenika $\frac{8}{c. III.}$ 183 a — 8. XII. 1464.

¹⁰⁴⁾ „... curtem quae dicitur Ribniza, quae est in provincia Karentana sita in regimine Hartwicij ...“ (F. Kos, o. c. II, 352).

a ležao je blizu Vrpskog jezera,¹⁰⁵) ima istoimena mjesta i u ostaloj Sloveniji. Ali je nekad i u okolici današnjeg Obrovca postojao također istoimeni toponim, koji se ondje javlja još od 1278. godine.¹⁰⁶) U X. i XI. stoljeću imamo navedeno selo i rijeku Glina,¹⁰⁷) od kojih je prva pritoka Krke, a selo F. Kos stavlja jugozapadno od Št. Vida i južno od Trga.¹⁰⁸) Ne bi trebalo gotovo za ovaj toponim ni navesti da ga imamo u Hrvatskoj na nekoliko mjesta ispod Save. I dok se mjesto Kozjak,¹⁰⁹) koje F. Kos zove Kozje (njem. Gösenberg) i stavlja jugozapadno od Št. Vida,¹¹⁰) nalazi i u Hrvatskoj (kraj Krapine, Vojnića, kod Knina, a iznad Splita i brdo Kozjak), to se ne može potpuno reći i za drugo susjedno mjesto „Gomilach“ ili „Gumulachi“ ili čak „Chumilach“,¹¹¹) koje F. Kos ubicira jugozapadno od Št. Vida.¹¹²) Naime istoimeno je mjesto nekoć ležalo i u zadarskoj okolici pod imenom „Gomiliach“¹¹³) ili „Gomila“¹¹⁴) ili čak „Gomile“.¹¹⁵) Selo „Suarzdorf“,¹¹⁶) za koje kaže F. Kos da danas možda ima koje drugo ime i da je „neka vas na koroških tleh“,¹¹⁷) meni izgleda da je to sadašnje Črnčiče (Schwarzendorf) u općini Dholica (St. Martin am Techelsberg)¹¹⁸) i ja bih ga preveo na hrvatski u selo „Crno“, čiji se istoimeni toponim nalazi i danas u Lici i kraj Zadra. Posebnu pažnju

¹⁰⁵) F. Kos, o. c. II, 352, 484.

¹⁰⁶) DAZ — Arhiv nekadašnjeg samostana sv. Dominika br. 2149—12. VIII. 1278.

¹⁰⁷) „... hube ... in regimine ualldpodonis Hartuici in pago Chrouat ...“ (F. Kos, o. c. II, 361—9. X. 979.). „... in monte Carentano ... iuxta flumen Glana ...“ (o. c. II, 378). „... in locis quippe Wuistriza ad sanctum Laurentium alibi Glana nuncupatum ...“ (o. c. III, 147 — između c. 1065. i 1077. g.). „... Actum Glanahouen ...“ (o. c. III, 182, 188 — između c. 1075. i 1090. g.).

¹⁰⁸) F. Kos, o. c. II, 361, 438, III, 147, 271.

¹⁰⁹) „... in loco Costiach ...“ (F. Kos, o. c. II, 388 — između 954. i 991. g.).

¹¹⁰) o. c. II, 388, 455.

¹¹¹) F. Kos, o. c. II, 388 (između 954. i 991. g.), 397 (993.), III, 143 (između c. 1065. i c. 1075.).

¹¹²) o. c. II, 388, 397, 438, III, 143, 271.

¹¹³) DAZ — SZN Constantinus Constantius (1514—1533) b. I, f. I/1—9. XII. 1514.

¹¹⁴) T. Smičiklas, o. c. II, Zagrabiae 1904, 269 — 1194. — S. Ljubić, Libellus policorion, qui Tipicus vocatur, Starine 23, Zagreb 1890, 218 — 1221. — T. Smičiklas, o. c. VIII (1910) — 1310. — DAZ — SZN Articusius q. Dominici de Rivignano (1383—1389) b. V, f. III—15. I. 1391. — SZN Gregorius de Bosco b. II, f. II/6, b. V, f. V—17. IV. 1479. — SZN Johannes de Calcina b. VII, f. III/1, 8—14. XI. 1487. — b. VII, f. XIII/3, 125 a—7. III. 1490. — SZN Johannes Franciscus Grisinus (1454—1495) b. II, f. II/9—13. XI. 1493. itd.

¹¹⁵) DAZ — SZN Johannes de Calcina b. I, f. II — 25. III. 1443. — SZN Simon Damiani b. II, f. II/1—24. II. 1445. — SZN Johannes de Calcina b. V, f. VII/5, 212 a — 15. III. 1456.

¹¹⁶) „... in villis Suarzdorf ... et in pago Croudi ...“ (F. Kos, o. c. II, 397—9. VII. 993.).

¹¹⁷) o. c. II, 397, 495.

¹¹⁸) gl. L. Štenčnik — B, Grafenauer, o. c., 20,

ovdje zasluŕuje toponim „Chatzis“,¹¹⁹⁾ koji F. Kos nalazi da se u ispravi od 10. V. 1007. spominje kao „Chatsa“,¹²⁰⁾ te hoće da je to Katsch, selo u Gornjoj Štajerskoj blizu Muraua.¹²¹⁾ Međutim to je po svoj prilici današnje Kaseze (Harbach) kod Št. Peter pri Celovcu. Toponim Grivna,¹²²⁾ koji F. Kos zove Grebinje, Grebinj (Griffen) i stavlja sjeverozapadno od Velikovca,¹²³⁾ nalazio se je i u zadarskoj okolici pod imenom „Grifna“,¹²⁴⁾ „Griune“,¹²⁵⁾ „Griuna“¹²⁶⁾ i čak „Grimna“.¹²⁷⁾

II.

Interesantni su u tom pogledu radi upoređivanja pored navedenih toponima u izvorima i neki sadašnji slovenački toponimi u tom istom kraju. Tako Glinica između Krive Vrbe i Št. Petra pri Celovcu¹²⁸⁾ imala je također svoj istoimeni toponim kraj Karina u Sjevernoj Dalmaciji,¹²⁹⁾ a također istoimeno selo s vodom postoji i danas u Lici. Nadalje su u općini Bilčovs (Lundmannsdorf Mošćenice (Moschenitzen),¹³⁰⁾ čiji se istoimeni toponim nalazi u Istri, t. j. u Liburniji, onom dijelu nekadašnje stare hrvatske države. Zatim imamo Kadina (Kading) u općini Gospa Sveta,¹³¹⁾ čiji se prošireni toponim „Kadyna Goriza“¹³²⁾ ili „Kazina Gorica“¹³³⁾ nalazio u zadarskom kraju. Nadalje toponim Modrinja ves u istoj općini,¹³⁴⁾ imao je također sličan toponim u zadarskoj okolici: selo Modrane.¹³⁵⁾ Čak i danas postoji kraj Kistanja

¹¹⁹⁾ „... de tribus curtiferis ... apud Wertse ... in loco Katzis ... unum mansum Sclauonicum in predicto predio Chatzis in villa que dicitur Pederdorf ...“ (F. Kos, o. c. III, 165 — svibanj 1072.).

¹²⁰⁾ „... predium Chatsa vulgo nominatum in provincia Karinthia ...“ (o. c. III, 17—10. V. 1007.).

¹²¹⁾ F. Kos, o. c. III, 17, 146, 284.

¹²²⁾ „... stabularium curtium Griuina et item Griuina cum mancipiis suis ...“ (F. Kos, o. c. III, 233 — o. 1. V. 1091.). „... possessionibus hoc est Gorinsig, Griuina ...“ (o. c. III, 237, LXVII — Codex traditionum monasterii s. Pauli, nastao o. 1210.).

¹²³⁾ o. c. III, 232, 273.

¹²⁴⁾ DAZ — Arhiv nekadašnjeg samostana sv. Nikole II, br. 59/1—1433., te Spisi nekih zadarskih notara XV. i XVI stoljeća.

¹²⁵⁾ Ibid. — Arhiv nekadašnjeg samostana sv. Krševana XXIII, br. 78—1446.

¹²⁶⁾ Ibid. — Ducali e terminazioni dell'anno 1409 all'anno 1457, 96—6. VIII. 1403. — Spisi nekih zadarskih notara XVI. stoljeća.

¹²⁷⁾ Ibid. — SZN Johannes Philippus Raymundus (1487—1516) b. I, f. I/1—3. II. 1505.

¹²⁸⁾ L. Stenčnik — B. Grafenauer, o. c., 6.

¹²⁹⁾ DAZ — Rapski arhiv XV, 22 a, 23—1538.

¹³⁰⁾ L. Stenčnik — B. Grafenauer, o. c., 20.

¹³¹⁾ L. Stenčnik — B. Grafenauer, o. c., 21.

¹³²⁾ T. Smičiklas o. c. III (1905), 52—1205.

¹³³⁾ T. Smičiklas, o. c. IV (1906), 203—1243.

¹³⁴⁾ L. Stenčnik — B. Grafenauer, o. c., 21.

¹³⁵⁾ DAZ — Arhiv grada Šibenika $\frac{9}{111}$ 15 a—19. II. 1461.—SZN Marcus

Aurellus Sonzonius (1513—1548) b. I, f. I—24. VIII. 1514. — SZN Presb. Petrus de Pago (1486—1520) b. II, f. II/4—9. V. 1517.

Modrino selo. Zagrad u toj istoj općini¹³⁶) ima brojne iste toponime u Hrvatskoj i Istri. Brda (Werda) u općini Grabštanj¹³⁷) imala su isti toponim u bližoj zadarskoj okolici,¹³⁸) a i danas postoje istoimena sela u Dalmaciji i jedno čak u Istri, dok za Tinjsko polje (Tainacherfeld), također u istoj općini¹³⁹) i u općini Žitara ves (Sittersdorf), gdje je i Tinje (Tainach)¹⁴⁰), postoji i sada u zadarskom kraju toponim Tinj. Zablate (Zablatach, Littermoos) u općini Medgorje i u općini Rikarja ves (Rückersdorf)¹⁴¹) imali su kraj Biograda *n/m* taj toponim kao „Zablatie“ ili „Zablachie“,¹⁴²) a kraj Šibenika postoji i danas istoimeno vrlo staro selo Zablače,¹⁴³) dok u gornjoj Hrvatskoj također su takva dva istoimena sela. Karnica (Karnitzen) u općini Št. Štefan (St. Stefan an den Gail)¹⁴⁴) imala je svoj istoimeni toponim u zadarskom kraju kao „Carnixa“ ili „Charnisa“ ili „Carniza“,¹⁴⁵) a i danas kod Nina postoji selo Krneza, dok u Lici Krnica. U općini Dobrla ves (Eberndorf) toponim Kokinja (Köcking)¹⁴⁶) imao je svoj slični toponim u okolici Zadra kao „Cochiena“¹⁴⁷) ili „Cochichna“,¹⁴⁸) a Blato (Moos) u općini Galicija i općini Blato (Moos)¹⁴⁹) u neposrednom kraju istog grada Zadra, te i danas ima istoimenih sela u Hrvatskoj, Dalmaciji i Istri. Banja ves (Pfannsdorf) u općini Žitara ves¹⁵⁰) imala je isti toponim u zadarskom kraju kao „Bagnauas“ ili „Bagneuci“,¹⁵¹) koje se pod zadnjim nazivom i danas nalaze kraj sela Stankovaca.

III.

Posebnu pažnju izazivaju još toponimi u vezi s imenom Hrvat te Kazazi ili Kasezi ili čak Kosezi. Tako imamo Hrovače¹⁵²) (Krobathen) u općini Pokrče (Poggersdorf), te Krotna

¹³⁶) L. Sienčnik — B. Grafenauer, o. c., 22.

¹³⁷) L. Sienčnik — B. Grafenauer, o. c., 22.

¹³⁸) F. Rački, o. c. 29, 84, 90, 95. T. Smičiklas, o. c. II itd. DAZ — Spisi zadarskih notara XIII. — XVI. stoljeća.

¹³⁹) L. Sienčnik — B. Grafenauer, o. c., 22.

¹⁴⁰) L. Sienčnik — B. Grafenauer, o. c., 39.

¹⁴¹) L. Sienčnik — B. Grafenauer, o. c., 23, 34.

¹⁴³) K. Stošić, Sela šibenskog kotara, Šibenik 1941, 239—241.

¹⁴⁴) L. Sienčnik — B. Grafenauer, o. c., 32.

¹⁴⁵) DAZ — Spisi nekih zadarskih notara XIII.—XVI. stoljeća.

¹⁴⁶) L. Sienčnik — B. Grafenauer, o. c., 33.

¹⁴⁷) DAZ — Arhiv nekadašnjeg samostana sv. Marije u Zadru — 1500—1600 (a) — 20. IV. 1504.

¹⁴⁸) Ibid. — Arhiv nekadašnjeg samostana sv. Krševana XIV, br. 178—8. IX. 1358.

¹⁴⁹) L. Sienčnik — B. Grafenauer, o. c., 33, 36.

¹⁵⁰) L. Sienčnik — B. Grafenauer, o. c., 35.

¹⁵¹) DAZ — Spisi nekih zadarskih notara XIV.—XVI. stoljeća.

¹⁵²) M. Kos čak spominje „Krobather Berg“ (Zgodovina Slovencev, Ljubljana 1933, 53), a Hauptmann „Hrovaško goro“ (Staroslovenska družba in obred na knežjem kamnu, 84).

ves (Krottendorf) u općini Vetrinj (Viktring) i Hrovače (Krobathen) u općini Št. Janž. na Mostiču (St. Johann am Brückli)¹⁵³). Dakle sva su ta mjesta kao u jednom krugu oko Celovca i ne baš suviše daleko od drugoga.

Toponim Kazaze (Edling, Harbach) imamo u općinama Bilčovs, Št. Peter pri Celovcu, Št. Štefan i Dobrla ves.¹⁵⁴) Većina dakle jednih i drugih mjesta nisu baš suviše jedna od drugih udaljenja. Što se tiče slovenskog toponima Kasezi već je Hauptmann donio nekoliko primjera iz štampanih izvora o istoimenom naselju „plemenitih Kasega“ u Lici.¹⁵⁵) Međutim to nisu sela „plemenitih Kasega“,¹⁵⁶) već je to u XIII. stoljeću selo i voda „Kazeg“,¹⁵⁷) a u XV. stoljeću na hrvatskom jeziku zvano mjesto „Kaseg“ ili „Kasezi“ ili čak kotar kaseški.¹⁵⁸) Ovome bih ja dodao još četiri primjera toga toponima također iz XV. stoljeća. Ovo se je selo tada nalazilo u obrovačkom distriktu i u ispravama se zove „Cassezi“, „Cassesi“, „Chaseci“ i čak „Chasegi“¹⁵⁹), a možda bi se ovome toponimu moglo dodati i onaj „Cassich“, „Chassichi“, „Chasichi“, „Cassichi“ i „Casithi“,¹⁶⁰) t. j. današnje selo Kašič kod Smilčića u zadarskoj okolici.

U vezi ovih prvo općenito iznesenih toponima, koji su se nalazili ili su i sada u jezgru nekadašnje hrvatske države, t. j. u Dalmaciji, odakle kaže Porfirogenet da su Hrvati došli u Ilirik i Panoniju, može se zaključiti da oni potvrđuju Konstantinov

¹⁵³) L. Sienčnik — B. Grafenauer, o. c., 25, 28, 29.

¹⁵⁴) L. Sienčnik — B. Grafenauer, o. c., 19, 26, 32, 33.

¹⁵⁵) Lj. Hauptman, Podrijetlo hrvatskoga plemstva, Rad HA 273, Zagreb 1942, 111; isti, Hrvatsko praplemstvo, Razprave I, Ljubljana 1950, 109, 110.

¹⁵⁶) Naime on piše da „iz Dalmacije imamo primere nedvomno plemenitih Kasegov: Radoslav Kasig . . . 1264 . . . Priboj Kasig . . .“ (Hrvatsko praplemstvo, Razprave I, 110). Međutim što se tiče ovog prvog, ako se pogleda u izvor, kojim se poslužio Hauptmann, onda će se naći u toj zadarskoj ispravi od 7. V. 1264. da stoji uistinu „Raduslaus Kasig . . .“, ali tu piše i ovako: „... de generatione Draginig superfactio portionis quinte partis de terra Grabrouichane quam terram possident dicti Draginichi . . .“ (T. Smičiklas, o. c. V, 296), što znači da se Draginiči pišu i ovako i onako, pa tako i plemićki rod Kačići pod „Kasig“, što je pravilno u indeksu naveo da se tako zovu Smičiklas (o. c. V, 686). Što se tiče onog drugog imena iz toga roda u istoj ispravi Smičiklasovog kodeksa (XI, Zagreb 1913, 451—8. IV. 1384.), stoji uz ostalo: „... testibus, domino Nicolao Marci comitis Nicole de Jadra . . . Radoslao Chudomerig, Priboyo Kasig et aliis . . .“, čemu također ne treba sada više nikakvog komentara! Još nešto. Čak u jednoj zadarskoj ispravi iz 1361. stoji uz ostalo i „... illorum de Chaçig . . .“ (T. Smičiklas, o. c. XIII, 109), a onda u jednoj drugoj iz 1444. godine: „... dominum Caçigh . . .“ (DAZ — Arhiv nekadašnjeg samostana sv. Dominika br. 800), što je potpuno očito da se svakako odnosi samo na rod Kačića.

¹⁵⁷) T. Smičiklas, o. c. V, 245, 246.

¹⁵⁸) Dj. Šurmin, Acta croatica I, MHJSM VI, Zagreb 1889, 406, 155, 215.

¹⁵⁹) DAZ — SZN Jacobus q. Ostoeie (1427—1438) b. I, f. 1/1—26. IV. 1428. — SZN Nicolaus de Ho (1433—1436) b. I, f. 1/2—19. VIII. 1434. — SZN Johannes de Calcina b. V, f. VIII 4, 160—14. VIII. 1458. — b. VI, f. IX/1/3, 6a — 20. I. 1463. — b. VII, f. XII, 81—26. VI. 1484.

¹⁶⁰) DAZ — Spisi nekkih zadarskih notara XV. i XVI. stoljeća.

navod o doseljenju toga naroda u gornje krajeve. Zatim obzirom na sam toponim Hrvat očito je također da on ima duboku vezu s maticom zemljom. I konačno, ako je bilo toponima Kazaze ili Kasazi¹⁶¹) i u Sloveniji (gdje ih ima i sada) i u Hrvatskoj i nigdje drugdje među Slavenima, onda možemo zaključiti:

a) nosioci ovog imena Kasez su bili ili među Slovencima ili Hrvatima;

b) kako u Lici ili Dalmaciji Slovenci nikada nisu bili, već samo Hrvati, to su ovi drugi onamo donijeli ili dali tom mjestu ime;

c) usto znamo da je i u Sloveniji bilo Hrvata i da se baš ime Kazazi javlja u nekadašnjoj Karantaniji¹⁶²) u okolici, gdje su i Hrvati bili, t. j. čak u zajedničkom komitatu;

d) dakle nosioci imena Kasez i tu su svakako u vezi s Hrvatima;

e) upoređivanje, da li je Hrvat Kasez ili obrnuto, ne vodi ipak nikakvom određenijem cilju. Ali unatoč toga postoji uska povezanost narodnog imena i toponima (Hrvat) s imenom i toponimom Kasez, pogotovo nazivom pripadnika jedne društvene klase (Kasezi).

f) automatski otpada i tvrdnja J. Mala, da karantanski Hrvati nisu bili Hrvati, koji je i Hauptmann samo na drugi način od mene pobio.¹⁶³)

8.

Kada sve ovo, što sam ovdje iznio, zaokružim u jednu cjelinu, onda mogu da se stvore slijedeći zaključci:

I. Jedini, i to najstariji, izvor o doseljenju Hrvata u gornje prekosavske krajeve predstavlja nažalost Konstantin Porfirogenet.

II. Ako priznamo vjerodostojnost ovoga pasusa u carapisca, onda možemo zaključiti da su Hrvati oslobodili i Ilirik i Panoniju od Avara i ondje zavladaali.

III. Koji su opseg te dvije pokrajine obuhvaćale, ne može se točno odrediti.

IV. Pretpostavlja se da su Hrvati od Avara oslobodili i one Slavene u nekadašnjoj Karantaniji, za koju se ne može potpuno određeno tvrditi, već samo pretpostavljati, da je i ona bila obuhvaćena pod Porfirogenetovim geografskim pojmovima Ilirik i Panonija, iako gotovi svi slovenski i hrvatski historičari

¹⁶¹) U Furlaniji postoji mjesto Cassacco u okolici Udina i Cassiaco kraj kupališta Anduinsa (Venezia Giulia e Dalmazia, Milano⁸ 1934, 103, 108), što pobija navod Grafenauera da u Furlanskoj nema nijednog imena Koseze (Ustoličevanje . . . , 323).

¹⁶²) Grafenauer čak zna da su se kosezi ovamo doselili o. 620. godine (Ustoličevanje . . . 557).

¹⁶³) Lj. Hauptmann, Sfaroslovenska družba . . . , 79.

i pisci glatko prelaze preko toga i to ne smatraju nekim problemom.

V. Karantanci se prvi puta ne spominju u savremenim izvorima VII., već istom od II. polovice VIII. stoljeća.

VI. „Marca Vinedorum“, t. j. „Slovansko krajino“,¹⁶⁴) uopće nije postojala u prvoj polovici VII. stoljeća.

VII. Isto tako ni Valuk kao „knez karantanskih Slovencev“.¹⁶⁵)

VIII. Oslobođenje Slovenaca od Avara u bivšoj Karantaniji ne može se dovesti u vezi sa Samom, već sa Hrvatima.

IX. Slovenci se, kao takovi, nikada izravno ne spominju u izvorima VII. stoljeća pod isuviše općim imenima Slavena (Sclavi, Sclavini, Winedi, Winidi, Venedi, Vinedi).

X. Od oko druge desetine VII. stoljeća Slaveni i Hrvati u Panoniji i Iliriku (a time valjda i oni u Karantaniji), ukoliko povjerujemo Porfirogenetu, pod svojim vlastitim arhontom¹⁶⁶) priznaju još donekle primat arhonta Hrvatske, kome ovaj odlazi ponekad iz prijateljstva, te su sa njima u nekoj vezi, koju prećutno trpi i Bizant zbog svojih vlastitih interesa.

XI. Ni Avari ni Franci nisu se od tada poslije domogli ni komadića zemlje od međa Karantanije preko Panonije i Ilirika do Dalmacije, jezgre hrvatske države.

XII. U vezi toponima Hrvat iz izvora druge polovice do kraja X. stoljeća hrvatski komitat („pago Crouati“) se tada nalazio u srcu Koruške, t. j. tadašnje Karantanije.

XIII. Hrvatski komitat se u tom stoljeću zove i karantanski komitat i oba imaju zajednički opseg.

XIV. Pojedini izneseni toponimi iz srednjovekovnih isprava u tom komitatu indirektno potvrđuju Porfirogenetov pasus o dolasku Hrvata iz Dalmacije u prekosavske krajeve, a tako i u Karantaniji, u VII. stoljeću.

XV. I sadašnji ondje toponimi još više to pojačavaju.

XVI. Toponim Hrvat, a napose onaj Kazazi (Kasezi, Kosezi), nepobitno ukazuje da su Hrvati uistinu došli u Karantaniju baš iz Dalmacije.

XVII. U VII. i u prvih nekoliko desetina VIII. stoljeća Slaveni i Hrvati od Karantanije preko Panonije, Ilirika i Istre direktno su još prijateljstvom čvrsto povezani sa Hrvatima u Dalmaciji.

¹⁶⁴) B. Grafenauer, Zgodovina . . . , I, 132.

¹⁶⁵) M. Kos, Zgodovina Slovencev, Ljubljana 1955, 81.

¹⁶⁶) Šišić piše da „podatak (cara Konstantina Porf.) . . . kaže, da se Hrvati za doseljenja nijesu nipošto ograničili na Dalmaciju, već se odavle proširile na Ilirik i u Panoniju, gdje su osnovali osobitu državu s vlastitim vladalcima . . .“ (Povijest Hrvata, 462).

XVIII. Između Karantanaca i Hrvata dakle, kako se može indirektno zaključiti iz savremenih izvora, ne postoji ni jedna druga strana država ili narod, te oni žive i nakon smrti Samove i dalje jedni i drugi samostalno i mirno pod svojim arhontima, o kojima tek u X. stoljeću piše Porfirogenet.

Stjepan Antoljak

LES CROATES EN CARINTHIE

(Annexe à l'histoire de la migration des Croates, de la Dalmatie dans les régions au delà de la Save, au 7ème siècle).

(S o m m a i r e)

Dans cette étude l'auteur est arrivé aux conclusions suivantes:

1) L'unique et la plus ancienne source sur l'immigration des Croates dans les régions au delà de la Save est, malheureusement, Constantin Porphyrogénète.

2) Si nous acceptons l'authenticité de ce chapitre de l'empereur — écrivain, nous pouvons conclure que les Croates ont libéré l'Illyrie et la Pannonie des Avars et y sont devenus maîtres.

3) On ne peut pas définir avec certitude quelle était la superficie de ces deux provinces.

4) On suppose que les Croates ont libéré aussi les Slovènes des Avars dans l'ancienne Carinthie. Mais sans pouvoir le soutenir avec certitude, on ne peut que supposer, que la Carinthie était embrassée, elle aussi, dans ces notions géographiques: Illyrie et Pannonie, bien que presque tous les historiens slovènes et croates passent outre et n'en font pas un problème.

5) Les Carinthiens ne sont pas mentionnés dans les sources contemporaines, mais dans celles du 8ème siècle.

6) „Marca Vinetorum“, c'est à dire „Slovensko krajino“ (Province slovène) n'existait pas du tout dans la première moitié du 7ème siècle.

7) de même que Valuk, en tant que „knez“ (comte) des Slovènes de Carinthie.

8) La libération des Slovènes des Avars, dans l'ancienne Carinthie ne peut pas être attribuée à Samo, mais aux Croates seulement.

9) Les Slovènes comme tels, ne sont pas mentionnés directement dans les sources du 7ème siècle sous dénomination trop générale des Slaves (Sclavi, Sclavini, Winedi, Winidi, Venedi, Vinedi).

10) Depuis la deuxième décennie du 7ème siècle, les Slaves et les Croates dans la Pannonie et l'Illyrie (et même ceux de la Carinthie peut-être) si nous en croyons Porphyrogénète — reconnaissent sous leur propre arhont encore, jusqu'à une certaine mesure, la primauté de l'arhont de la Croatie. Ils ont avec lui un certain rapport, quelquefois par amitié, qui est tacitement tolérée par Byzance dans ses propres intérêts.

11) Ni les Avars ni les Francs depuis ce temps ne se sont pas emparés d'aucun petit morceau de terre au delà des frontières de la Carinthie à travers la Pannonie et l'Illyrie jusqu'à la Dalmatie, noyau de l'Etat croate.

12) En ce qui concerne le toponyme Croate des sources de la deuxième moitié jusqu'à la fin du 10ème siècle, le comitat croate („pago Crouati“) se trouvait alors au centre de la Koruška, c'est à dire la Carinthie d'alors.

13) Le comitat croate dans ce siècle est nommé le comitat de la Carinthie aussi, et tous les deux ont la même enceinte.

14) Certains toponymes mentionnés dans des documents du Moyen Age de ce comitat confirment indirectement le fragment de Porphyrogénète sur l'arrivée des Croates de Dalmatie dans les régions d'au delà de la Save ainsi que dans la Carinthie, au 7ème siècle.

15) Les toponymes actuels le confirment encore davantage.

16) Le toponyme „Croate“ et particulièrement „Kazazi“ (Kasezi, Kosezi) prouve incontestablement que les Croates sont arrivés en Carinthie justement de Dalmatie.

17) Dans le 7ème et dans les premières décades du 8ème siècle, les Slovenes et les Croates depuis la Carinthie, par la Pannonie, l'Illyrie et l'Istrie sont liés directement et ferment par l'amitié avec les Croates de Dalmatie.

18) Comme on peut conclure indirectement des sources contemporaines, entre les Carinthiens et les Croates n'existe nul Etat ou nulle nation étrangère. Après la mort de Samo, tous les deux vivent indépendamment et tranquillement sous leurs arhonts, sur lesquels Porphyrogénète écrit au 10ème siècle seulement.